

YÜCE ALLAH'IN SIFATLARI

<"xml encoding="UTF-8?">

Zati ve Fiili sıfatlar:

Yüce Allah'ın sıfatları için çeşitli taksimler yapılmıştır. Onların en önemlisi, zati ve fiili sıfatlar diye taksimidir.

ZATİ SIFATLAR

Zati sıfatlar; Allah'ı, zatının dışında bir şeyi göz önüne almadan nitelendirdiğimiz sıfatlardır.

Başka bir deyimle; Allah'ı onlarla nitelemek için, Allah'ın kendi zatının özü yeterlidir. Allah'ın zatının dışında bir şeyi, nazarda tutup sonrada zatla ölçmeye gerek yoktur.

Hayat, Kudret... bu sıfatlardandır. Eğer varlık âleminde Allah'ın kendisinden başka, hiçbir şey var olmayıp; sadece kendisi var olsaydı, onlara hayat ve kudret sıfatlarını isnat ederek (Allah hayy'dir, kadirdir) diyebilirdik.

FİİLİ SIFATLAR:

Zati sıfatların karşısında fiili sıfatlardır. Allah'ın zatının dışında bir şey göz önüne alınmadan (farz edilmeden) Yüce Allah o sıfatlarla nitelenemez. Öyleyse fiili sıfatlar;

Allah'ı onlarla nitelendirmek için, sadece Yüce Allah'ın zatının göz önünde bulundurmak yeterli olmayıp; O'nun zatının dışında bir şeyin de olması ve onun zatla (Allah'ın zatıyla) olan irtibatı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Meselâ, eğer hiçbir şey yaratılmamış olsaydı Allah (Yaratıcı-yaratan) sıfatıyla nitelenmezdi. Eğer yaratıklardan hiçbiri Allah tarafından gönderilen bir İlahi vazifeyle mükellef olmazsa,

Allah şariat sahibi olmaz. Kullardan hiçbirisi Allah’a karşı günah işlememişse Allah’tan (Bağışlayan) diye söz edilmez. (zira günahkar olmadığından, bağışlanacak bir kimse de yoktur)

Burada “yaratıcı, kanun bırakan, bağışlayan” gibi sıfatlar fiili sıfatlardan sayılmaktadır.

ZATİ SIFATLARLA FİİL-İ SIFATLAR ARASINDAKİ ÖNEMLİ FARKLAR

1-Fiil-i sıfatlar, zatın kendi fiili açısından ve onunla mukayese edilmekle nitelenen sıfatlardır.

Yani bu sıfatlar Allah’ın fiil makamından alınır. Oysa zati sıfatlar zatın makamından alınır.

2-Fiil-i sıfatlar ispat ve men edilebilir. Yani belli bir durumda Yüce Allah için ispat edilip, diğer bir durumda men edilir. Başka bir deyimle fiili sıfatlardan, her birini Allah için ispat ve men etmek mümkündür.

Yüce Allah yeryüzü yaratılmadan önce “Yerin yaratıcısı” değildi. Ama yaratıktan sonra “Yeryüzünün yaratıcısıdır” diyebiliriz.

Aynı şekilde Yüce Allah İslâm’ın değerli peygamberini göndermeden önce “Kuran’ı indiren” değildir. Hz. Peygamberi gönderdikten (ve ona Kuran’ı nazil ettikten sonra “Kuran’ı indiren” vasfını almıştır.

Ama zati sıfatlara gelince, onlar her zaman Allah’ın zatı için sabittir. Asla ondan men edilemez. Yüce Allah ezelden, sonsuza kadar bu sıfatlara sahip olup, onlarla nitelenir.

SUBUT-İ VE SELB-İ SIFATLAR

Subuti sıfatlar Yüce Allah’ın zatının kemâlini beyân eden, sıfatlardır. Dikkat etmek gerekir ki, Allah’ın subuti sıfatlarında hiçbir eksiklik söz konusu değildir.

Eğer kemâle delâlet etmekle beraber, bir çeşit eksikliği de gerektiren bir kavrama rastlarsak, onu Allah’ın subuti sıfatlarından sayamayız. Örneğin, “Cesaret” insanın, kendisine zarar verebilecek bir şeyle karşılaştığında, ondan korkup tedirgin olmaması anlamına gelir.

Bu sıfat bir açıdan kemâl olsa da –zira cesur varlık, korkak varlıktan üstündür- cesaret sıfatı, şahsın bir çeşit zarar görebileceğini de gösterir. Öbür taraftan âlemde,

Yüce Allah’a zarar verebilecek hiçbir varlık mevcut olmadığından ona (Cesur) diyemeyiz. Bu yerlerde vasıfların her ikisi de yani “Cesaret” ve “Korkaklık” Allah’tan men edilir.

Sonuç olarak subuti sıfatlar, eksiksiz bir kemâle (mutlak kemâle) delâlet eden sıfatlardır.

SELBİ SIFATLAR

Selbi sıfatlar (herhangi bir) eksikliği yüce Allah’tan men eden sıfatlardır. Örneğin “Cisim olmaması” “Aciz olmaması” “Mekanının olmaması” “zamanının olmaması”

Selbi sıfatlar, Allah’ın öbür varlıklardan farklı olduğunu ve Hak Teala’nın münezzeh olduğu eksiklikleri açıklar. Ama subuti sıfatlar Allah’ın sahip olduğu, kemâllere delâlet eder.[1]

Subuti sıfatlara (Cemalî sıfatlar) selbi sıfatlara ise (Celalî sıfatlar) da denir.

KONUNUN ÖZETİ:

1. Yüce Allah’ın sıfatları, Zati sıfatlar ve Fiili sıfatlar diye ikiye ayrılır.
2. Zati sıfatlar: Allah’ı, zatının dışında bir şeyi göz önüne almadan nitelendirdiğimiz sıfatlardır.
Hayat ve Kudret gibi.
3. Fiili sıfatlar:Yüce Allah’ı onlarla nitelendirmek için Allah’ın zatının dışında bir şeyin de olması ve onun Allah’ın zatıyla olan irtibatı da göz önünde bulundurulması gerekir. Yaratma ve bağışlama sıfatları gibi.
4. Zati ve fiili sıfatların birbirleriyle olan farklılıkları ibarettir: a) Fiili sıfat, sıfat makamından ve zati sıfatta zat makamından alınır b) Fiili sıfatlar ispat ve ret edilebilirler. Ama zati sıfatlar her zaman için Allah için sabittir.

5. Başka bir taksimle Yüce Allah'ın sıfatları subuti ve Selbi diye ikiye ayrılır.

a) Subuti sıfatlar: Yüce Allah'ın zatının kemâlini beyan eden sıfatlardır. İlim ve kudret gibi.

b) Selbi sıfatlar: Herhangi bir eksikliği Yüce Allah'tan men ve selbeder sıfatlardır. Cisim olmaması, aciz olmaması gibi.

6. Subuti sıfatlar, içerisinde hiçbir eksiklik olmadan, kemâle delâlet ederler. Selbi sıfatlar ise Yüce Allah'ın eksikliklerden münezzehe olduğunu gösterirler.

İLİM[2]

Yüce Allah her şeyden haberdardır. Hiçbir şey onun ilminden gizli ve kayıp değildir. Geçmişte olanları, gelecekte olacakları, küçükten-büyüğe hepsi Allah için aşikârdır.

Doğrusu her şeyi yaratan, her varlığın kendi zatında ona bağımlı ve muhtaç olduğu, Allah'ın, kendi yaratıklarından haberdar olmaması düşünülebilir mi?

Kuran'dan şahitler: Akli delillere ilave olarak, Kuran'ı Kerimin birçok ayeti âlemlerin Rabbinin sonsuz ilmine delâlet etmektedir. Onlardan bazıları:

“Biliniz ki Allah, her şeyi bilir”[3]

“Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”[4]

“O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. Ne kazanacağınızı da bilir.”[5]

“Göklerde ve yerde olanları da bilir”[6]

“Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde, ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”[7]

KONUNUN ÖZETİ:

1. Yüce Allah'ın subuti ve zati sıfatlarından biri "İlim" dir. Yüce Allah her şeyi bilir (Bakara/231)
O, her şeyin yaratıcı olduğundan (Mülk/14); gizli açık olan her şeyi ve her kazancı bilir
(Enam/3).

Gaybin anahtarları sadece onun yanındadır ve O denizde ve karda olan her şeyi bilir. Varlık
âleminin en küçük olaylarından haberdardır (Enam/59)

KUDRET

Kudret Yüce Allah'ın zati subiti sıfatlarındandır. Kudret, öznenin fiili, istediği zaman yapıp,
istemediği zaman da yapmamasına denir.

Öyleyse kadir; kendi isteğiyle bir işi, yapmayı veya terk etmeği seçmesine denir. Şu halde ayakta
durmaya mecbur olan oturmaya kadir değildir. Aynı şekilde, oturmak zorunda olan da ayakta
durmaya kadir olamaz.

Oturmak istediğinde oturan, ayakta durmak istediğinde ayakta duran kimse, bu iki işe kadir olur.
Buradan da sadece irade ve ihtiyar sahibi failin, kadir olabileceği anlaşılmaktadır.

Yüce Allah, mutlak (koşulsuz) olarak kadirdir. Yani, istediği varlığı yaratır, oda mevcut olur.
Allah'ın mutlak surette kadir olması, O'nun her şeye hâkim, kadir olduğunu ve mutlak bir
saltanata sahip olduğu anlamını da ifade eder.

Kuran'dan şahitler:

Kuran'ı Kerimin, birçok ayeti Allah'ın mutlak (koşulsuz) kudrete sahip olduğunu göstermektedir.
Bunlardan bazıları şunlardır:

"Göklerin ve yerin hükümrânlığı Allah'tandır. Allah'ın her şeye gücü yeter."[8]

"Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah, yüceler- yücesidir ve O'un her şeye gücü yeter."[9]

“Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasından inip durmaktadır ki, böylece Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi, ilmiyle kuşattığını bilesiniz.”[10]

SORU: Eğer Allah’ın her şeye gücü yeterse $2+2=5$ edebilir mi? Aynı anda tamamı, hem siyah hem de beyaz olan bir şey yaratabilir mi? Kendisinin yok edemeyeceği bir şey, yaratabilir mi? Acaba Allah kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi?

Eğer böyle (kaldıramayacağı) bir taş yaratsa onun mutlak olan kudretiyle çelişecektir. Eğer yaratamazsa yine onun koşulsuz kudretine zıt olacaktır. Sonuçta “Allah koşulsuz (veya sonsuz) bir kudrete sahiptir” diyemeyiz.

CEVAP: Söz konusu soruları yanıtlamadan önce, şu noktaya dikkat edilmelidir: Farz edilen şeyin oluşmamasının nedeni –ne olursa olsun- bazen öznedeki (faildeki) zaaf yüzündendir, bazense o şeyin kendisindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır.

Yani söz konusu şey gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdadır. Söz edilen yerlerde, Yüce Allah’ın yapmaya gücünün olmadığından dolayı değil, o şeyin gerçekleşmesi imkânsız olduğundan dolayı gerçekleşmez.

Bu ikisi arasında çok büyük fark vardır. Nerede “Allah’ın her şeye gücü yeter ve istediği her şeyi yaratır” diyorsak, bu Allah “varolması mümkün olan şeyleri yaratabilir” anlamındadır. Öyleyse zaten var olabilme kabiliyeti olmayan, imkânsız ve muhal şeyler baştan bizim mevzubahsimiz dışındadır.

Şu halde doğru olan, $2+2=5$ olması imkânsızdır, dememiz daha doğrudur. Allah, onların toplamını beş yapamaz demek yanlıştır. Veya bir cisim baştan başa hem beyaz, hem de siyah olamaz, dememiz gerekir.

(Biri, marangoza kendi özelliklerinden hiçbirini gaybetmeden sudan sandalye yap! Derse ona olumsuz cevap veririz. Bu marangozun sandalye yapmasını bilmediğinden, yapmaya kudretinin olmadığından dolayı değil, sunun sandalye olma kabiliyeti olmadığından dolayıdır.)

Sonuç olarak, bu gibi şeylerin gerçekleşmesi, Yüce Allah’ın, onları yaratmağa gücünün

olmadığından ve acizliğinden dolayı değil o işlerin oluşma kabiliyetleri olmadığındandır.

KONUNUN ÖZETİ:

1. Kudret Yüce Allah'ın subuti ve zati sıfatlarındandır.
2. Kudret, öznenin fili, istediği zaman yapıp, istemediği zaman da yapmamasına denir.
3. Yüce Allah mutlak güç sahibidir. Yani bir şeyi yapmak ya icat etmek isterse onu yapar. Her şeye hâkim ve kadirdir.
4. Yerin ve göğün hâkimiyeti Allah'ındır. O, her şeye kadirdir (A'li İmran/189; Mülk/1; Talak/12)
5. "Allah 2+2 yi =5 edebilir mi?" Bu ve buna benzer sorulara cevap verirken şu noktaya dikkat etmek gerekir ki: Bir şeyin oluşmamasının iki nedeni olabilir. Bu bazen faildeki eksiklikten dolayıdır. Bazense o işin kendisinde olan eksiklikten dolayıdır. Bu gibi sorular ikinci gruptandır.
6. Muhal ve imkânsız şeylerin oluşmaması, Allah'ta olan bir eksiklik veya acizlikten dolayı değildir. Bunun sebebi, bu işlerin oluşabilme kabiliyetlerinin olmamasıdır.

HAYAT

(Hayat) kelimesinin eş anlamlısı (yaşam) dır. Hayata sahip olan bir şeye (yaşayan varlık) denir.

"Hayat" iki anlamda kullanılır:

- 1-Bir şeyin gelişip büyümesi, beslenip çoğalması durumudur. Hayat bu anlamda bitki ve hayvanları da kapsayıp, eksiklik ve ihtiyacı gerektirir. Zira, gelişip büyümek, büyüyen varlığın başlangıçta kemâle sahip olmadığını, dış etkenler sonucu onda değişiklikler oluşarak yavaş yavaş sonradan kazanılan bir kemâle ulaşmasını gerektirir.

2-Bir şeyin bilip kendi istek ve ihtiyarıyla iş yapması durumudur. Hayatın bu anlamı kemâli bir kavramdır. Allah'ın zati ve subuti sıfatları gurubuna girer.

Öyleyse, Allah konusunda hayatın anlamı, O'nun alim, bilen, kendi ihtiyarıyla işleri yapan, yaratan bir varlık olduğudur.

Kuran'dan Şahitler

Kuran'ı Kerimin birçok ayeti Allah'ı (Hayatla) vasıflandırmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“O daima diridir; O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O halde dinde ihlâslı ve samimi kişiler olarak, O'na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.”[11]

“Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a, güvenip dayan. O'nu hamdi ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.”[12]

* * *

KONUNUN ÖZETİ:

1. Hayat kelimesi iki anlamda kullanılabilir. a) bir şeyin gelişip çoğalması, beslenip büyümesi durumudur b) Bir şeyin bilerek ve kendi ihtiyarıyla iş yapması durumudur.
2. Hayat birinci manada Yüce Allah için eksiklik olup Allah'ın selbi sıfatlarındandır. İkinci manaya göreyse; kemeli bir kavram olup Allah'ın zati ve subuti sıfatlarındandır.
3. Allah yaşar ve hiçbirzaman ölmez (Furkan/58). Yani vardır ve bilendir, her şeyi kendi ihtiyarıyla yapar.

İRÂDE

Yüce Allah'ın sıfatlarından biride (iradedir) Allah'ın (irade eden) olması kesin ve malûm olsa da (Murid) sıfatının tefsirinde Müslüman bilginler görüş farklılıklarına sahiptirler.

Bazıları iradeyi zati sıfatlardan saymış, onu Allah'ın "Nizamı Ahsene" olan zati ilmine yorumlamışlardır. Bazılarıysa, onu insanın herhangi bir işi yapmadan önce sahip olduğu irade gibi sonradan varolduğuna (hadis olduğuna) inanmaktadırlar.

Bu kitap bütün bu görüşleri incelemeğe uygun olmadığından bu kadarıyla yetiniyoruz. (Hak Teala kendi fiilinde, ne mecburdur nede zorunlu.) Hiç kimse onu bir işi yapmaya, bir şeyi yaratmaya mecbur edemez.

Ne yapsa, kendi ilim ve isteğiyledir. Allah'ın iradesini, bu anlamda düşünebiliriz. Öyleyse, Allah'ın irade eden olması (O fail-i Muhtardır) Onun fiilleri meşiyetine bağlıdır, anlamındadır.

Bazı düşünürler, iradeyi fiili sıfatlardan saymışlarsa da irade, bu anlamda Allah'ı Teâlanın zâtî ve subuti sıfatlarındandır.[13]

Kuran'dan Şahitler:

"Bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir."[14]

"Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.[15] Nahl/40"

* * *

KONUNUN ÖZETİ:

1. Yüce Allah'ın murid (irade eden) olduğunda şüphe yoktur. Ama "İrade" nin tefsirinde değişik görüşler ileri sürülmüştür.
2. Bazıları İradeyi zati sıfatlardan sayarak, onu, Yüce Allah'ın nefis varlık âlemine olan zati ilmine yorumlamışlardır. Bazılarıysa onu insanın iradesi gibi hadis bilmektedirler.
3. Kesin olan, Yüce Allah'ın "Faili muhtar" olduğudur. Kendi fiilinde ne mecburdur, nede çaresiz. Allah'ı Teala'nın Murid olmasını bu anlama tutabiliriz.
4. Yüce Allah bir şeyin olmasını isterse, sadece ona "Ol" der. O şeyse hemencecik oluşur.

HİKMET VE ADALET:

Allah hekimdir ve onun bütün sıfatları hekimânedir. Hikmetin iki anlam taşıdığını ve her ikisinin de Allah'ın subuti sıfatlarından olduğuna dikkat etmek gerekir.

1-Failin fiilinin, devamı ve kalıcılığı, fiilin kemâlin ve erdemin doruk noktasında olup onda hiçbir eksikliğin yolu olmaması.

2-Failin hiçbir çirkin ve beğenilmeyen iş yapmayarak, bütün lâîk ve güzeli işleri yapma durumudur.[16]

Birinci tarife göre "Hikmet"

Yüce Allah bütün kemâllere sahip olup, ilim ve kudreti sonsuz olduğundan her şeyi bilir, her şeye gücü yeter hâkimdir. Hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Bu yüzden onun fiilinin en kâmil, en muhkem ve en kalıcı fiil, kendisi, ise "Yaratanların en üstünü"[17] olacağı kesindir.

İkinci tarife göre "Hikmet"

İkinci anlamda Yüce Allah'ı hikmetle vasıflandırmak, (Akıl birçok yerde kötü işi iyi işten ayırt edebilir) hakikatini kabul etmeğe bağlıdır.

Örneğin, doğru sözlü olma, emaneti koruma, muhtaca yardım etme, akla göre beğenilen ve güzel şeylerdir. Bunun karşısında, yalancılık, emanete ihanet etmek, muhtaç ve güçsüzlere zulüm etmek ise, çirkin ve kötüdür.

Bu temele "Aklın anlayabileceği bir şey; iyi ve kötünün akli oluşu" denir.[18]

Bu gerçeği kabul ettikten sonra diyoruz ki: Yüce Allah koşulsuz olarak, ihtiyaçsızdır. Hiç kimseye muhtaç değildir. mutlak olarak her şeyi bilir ve her şeye gücü yeter.

Güzel işleri bilir, onları yapmaya kadirdir. Aynı şekilde kötü işleri tanır ve onları terk etmeye de gücü yeter. Böyle bir varlık, kesinlikle çirkin ve kötü işler yapmayarak güzel işleri de kesinlikle terk etmez.

Allah adildir, asla zulüm etmez. Öyleyse adalet Allah'ın subuti ve zulüm ise, selbi sıfatlarındandır.

Adaletten kasıt Ali (a.s)'ın buyurduğu gibi "Her şeyi kendisine, münâsip olan makamına bırakmaktır." [19]

Bazen, "Hak sahibi herkese hakkını vermeğe" de adalet demişlerdir.

Bu ikincisi öncekinden daha dar anlama sahip olup, onun bireylerinden biridir. Yani (hakkı sahibine vermek) (bir şeyi kendine lâıyk olan yerde) karar verme" yerlerinden biridir.

Aklın hükmüyle adalet beğenilen güzel bir iş olup zulümse çirkin ve kötüdür. Öte taraftan yüce Allah hekim olduğundan, bütün güzeli işleri yapar. Ondan kesinlikle hiçbir çirkin iş sadır olmaz. Öyleyse O adil olup zalim değildir.

Yukarıdaki açıklamadan, İlah adaletin Allah'ın hikmetinin bir özelliği olduğu anlaşılır.

-Kuran'dan şahitler-

Kuran'ı Kerimin birçok ayetinde (hekim) ismi Allah'a isnat olunmuştur.

"Şunu iyi bilin ki Allah azizdir, hâkimdir." [20]

"O (Allah) ki; yarattığı her şeyi güzel yapmıştır." [21]

"Rahman olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü bir çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?" [22]

"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilemeyeceğimizi mi sandınız?" [23]

"Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaramadık." [24]

“Biz onlara zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.”[25]

“Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.”[26]

“Allah hiçbir kimseye Zulüm (haksızlık) etmek istemez.”[27]

KONUNUN ÖZETİ:

1. Hikmetin iki anlamı vardır. a) Fiilin kalıcılığı ve devamı b) Failin güzel işi yapıp çirkin işi yapmaması durumu
2. Yüce Allah birinci manaya göre hekimdir. Zira onun fiillerinde hiçbir eksiklik ve noksan yoktur.
3. Yüce Allah ikinci manaya göre de hekimdir. Zira, iyi ve kötüyü tanır. İyi işi yapıp kötü işi yapmama gücüne de sahiptir. mutlak (koşulsuz) olarak kanidir ve kötü işi yapmaya da hiçbir ihtiyacı yoktur.
4. Adalet; yani, her şeyi kendine münasip yerinde bırakmak
5. Adalet güzeldir. Yüce Allah'ta hekim olduğundan çirkin iş yapmaz. Öyleyse Allah adildir.
6. Adaletin karşısında olan zulüm çirkin bir iştir. Yüce Allah hekim olduğundan çirkin iş yapmaz. Öyleyse Allah zalim değildir.
7. Kuran'ı Kerim, Allah'ın yarattığı her şeyi en güzel şekliyle yarattığını vurgulamaktadır (Secde/7) Allah'ın yaratmasında bir eksiklik veya düzensizlik yoktur (Mülk/3) yerler, gökler ve varlık âleminin baştan başa yaratılışı batıl, boş ve beyhude değildir (Sad/207) Yüce Allah hiçbir kuluna zulüm etmez (A'li İmran/108)

Tevhid ıstılahta, Allah'ı ve varlığın kaynağını bir bilmek anlamındadır. İslâm'da tevhid dini yani; bir, eşsiz ve tek olan Allah'a inanmak ondan başka tapılmaya lâıık birinin (mabudun) olmadığını kabullenmektir.

Eğer İslâm dinini bir cümlede özetlemek istersek, o cümle mukaddes "La İlahe illallah" olacaktır. Bu cümle Kuran'ın ve İslâm-i öğretilerin özetidir. Bu yüzden Kuran'ı Kerim 60 kereden fazla değişik ibaretlerle, bu yüce ve semâvi şîârı tekrarlamıştır.

"Çünkü onlara: Allah'tan başka tanrı yoktur, denildiğı zaman kibirle direnirlerdi.[28]

"İlahınız bir tek olan Allah'tır."[29]

"Senden başka hiçbir tanrı yoktur."[30]enbiya/87"

"Benden başka tanrı yoktur"[31]

"Allah'tan başka ilah yoktur."[32]

Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir."[33]

"De ki: O, Allah birdir."[34]

"Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilah yoktur."[35]

"Senden başka hiçbir resulü göndermedik ki ona: "Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım."[36]

TEVHİDİN DERECELERİ

Tevhidin birçok derecesi vardır. Tevhidin karşısında olan şirkinde aynı şekilde dereceleri vardır.

Bu dereceler şunlardan ibarettir:

ZATTA TEVHİD

Zatta tevhid yani; varlık âleminin kaynağının yalnızca bir varlık olduğuna inanmaktır. Yani bütün varlıkları vasıtaıyla, veya vasıtasız onun yarattığına, onu ise başka bir varlığın yaratmadığına inanmaktır.[37]

Başka bir deyimle, zatta tevhid yani; bütün varlıkların sadece bir yaratıcı olduğuna, varlık âlemini, bütün azamet ve büyüklüğüyle, çokluk ve çeşitliliğiyle bir kaynağı (mebde ve menşei) olduğuna inanmaktır.

“De ki: Allah her şeyi yaratandır.”[38]

Elbette bu sözün anlamı, O yegane varlık kaynağının (yegane mebdeinin) vasıtasız direkt olarak her varlığı yarattığı anlamına gelmez. Bir varlık bir veya birkaç vasıtaıyla Allah’ın yarattığı olabilir.

Örneğin Allah “A” varlığını yaratıp daha sonra Allah’ın yarattığı ve O’na bağımlı olan “A” da “B” yi, oda “C” yi yaratabilir. Bu örnekte de “A” vasıtasız olarak, “B” bir vasıtaıyla, “C” ise iki vasıtaıyla Allah’ın yaratıklarıdır. Böyle bir faraziye kabul etmek “Zatta tevhid” ile çelişmez.[39]

SIFATTA TEVHİD

Sıfatta tevhid yani; Allah’ın zati sıfatlarının –ilim, kudret, hayat gibi- zatının özü (kendisi) olduğuna inanmaktır. Allah’ın zati sıfatları kavram açısından çeşitli ve farklıdır. Ama mistak açısından hepsi bir ve Allah’ın zatının kendisi olup bir şeyden fazla değildir.

Gerçekte tevhidi sıfat iki konuya inanmaktır.

1-İlim ve kudret gibi sıfatlar Allah’ın zatına zait (dışında-izafî) değildir.

2-Bu sıfatlar Allah’ın zatında terkid ve çokluk oluşturmazlar.

Sıfatın zatla bir olması üsteki iki konuyu ifade eder.[40]

Allah'ın zatı besit (terkipsiz) olup, kesinlikle terkinin yeri yoktur. Onun için cüzler düşünülemez.[41]

FİİLDE TEVHİD

Fiilde tevhid yani; âlemdeki varlıkların zatlari bağımsız olmayıp, Allah'ın yarattığı ve O'na bağımlı olmakla beraber, onların fiilleri (eylemleri) de Allah'ın gücü ve kuvvetiyledir. Yani fiilde de, zatlariında oldukları gibi bağımsız değildirler.

Başka bir deyimle, zatta tevhid yani; Allah'ın zatta ortağı yoktur. fiilde tevhid yani; Allah etkenlikte (failiyyet) ve tesirde birdir.

Elbette bu, Allah'ın yaratıklarının hiçbirinin, kendi fiil ve etkilerinin olmadığı anlamına gelmez. Zira anlamı şudur "Yaratıkların fiil ve eserleri Allah'ın havl ve kuvvetinin yardımıyla, onlardan sadır olur.

Dini şiar olan "La havle vela Kuvvete illa billah" dakik olarak, fiilde tevhidi beyan etmektedir.

FİİLDE TEVHİDİN İNSANIN HAYAT VE DAVRANIŞLARINDA Kİ ETKİLERİ

Fiilde tevhid; âlemin müstakil tek sahibinin ve yaratıcısının Allah olduğuna, diğerlerinin bütün sahip oldukları ve yaptıklarının ise Allah'ın yardımıyla olduğuna inanmakla sonuçlanır.

Önce; insan hiçbir şeyi ve hiç kimseyi yüce Allah'la birlikte tapmaya lâıyk görmemeli, O'ndan başkasına boyun eğmemelidir.[42]

"Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına, ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur."[43]

Daha sonra; insanın bütün dayanağı ve güveni Allah'a olmalıdır. Bütün işlerinde, O'na tevekkül etmelidir. Sadece ondan yardım dilemeli, ondan başkasından korkmamalıdır. O'ndan başkasına ümit bağlamamalıdır.

Hatta bütün doğal şartlar ve sebepler onun aleyhine olsa dahi, ümitsizliğe kapılmamalıdır.[44]

Zira eğer Allah isterse, bir anda durumlar değişir, işler yoluna girer.

“Kim Allah’tan çekinirse, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.”[45]

[1] -Biraz dikkat edilirse “Selbi sıfatların” “Subuti sıfatlara” döndüğü anlaşılır. Zira Allah’tan selbedilen eksikliktir. Eksikliğin kendisi ise yokluktur. İki olumsuz sonuçta olumluya dönüşür.

“Allah aciz değildir” dediğimizde,gerçekte bunun anlamı “Allah güçsüz değildir” demektedir. Allah’ın güçsüz olmaması ise, O’nun güçlü olduğu anlamına geldiği açıktır.

[2] -İlim Allah’ın subuti sıfatlarından olup, onun bir mertebesi zati sıfat ve diğer mertebesi ise fiili sıfattır.

[3] -Bakara/231

[4] -Mülk/14

[5] -En’am/3

[6] -Al’i İmran/29

[7] -En’am/59

[8] Al’i İmran/189

[9] -Mülk/1

[10] -Talak/12

[11] -Gafir/65

[13] -Demek gerekir ki; Kuran'ı Kerimin ayetin zahirine bakılacak olursa İradenin zati sıfat değil fiili sıfat olduğu anlaşılır. Eğer "İrade" fiili sıfat olursa o zaman anlamı şu olacaktır: "Yüce Allah her varlığı, hayır ve maslahata sahip olduğundan yaratmıştır.

Öyleyse onu kendisine has zaman ve mekan şartlarında İlahi muhabbet ve ilime bağımlı olup, Yüce Allah onu kendi isteğiyle var etmiştir. Hiç kimse onu mecbur etmesi söz konusu değildir."

Merhum Kuleyni "Usul'u Kafi" kitabının c.1, s.109 da "Fiili sıfat olan irade babı" unvanıyla rivayetler getirmiştir ki bunlar iradenin zati sıfat olmasını men etmektedirler.

[14] -Yasin/82

[15] -Nahl/40

[16] -Fahri Razi, Şerhu'l-Esmâ'l-Husna, el-Ezher 1397, s.279; Cafer Subhani, el-İlahiyyat, c.1, s.225

[17] -Sâffât/125: "Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, sizden önce gelen atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Be'l'e mi taparsınız? demişti." (Yaratıcılık fiili sıfat olmakla beraber, yaratanların en iyisi olması için Allah'ın fiilinin, fiillerin en iyi olması gerekir.)

[18] -Bu aslı, Ehli Sünnet mütekellimlerinin çoğunluğunu oluşturan Eşaire mütekellimleri kabul etmemektedirler. Bu yüzden Adaleti Allah'ın sıfatlarından bilmeleri imkânsızdır.

Bunun karşısında Ehli Sünnetin Mütezile gurubu ve Şia "İyi ve kötünün akli oluşunu" kabullenmişlerdir. Bu gurup, Allah'ın adalet gibi bütün güzel işleri yapıp, zulüm gibi bütün çirkin işleri yapmadığına inandıklarından bunlara "Adliyye" de denilmiştir.

[19] -Nehcü'l-Belage, Hikmet. 437

[20] -Bakara/209. Ayrıca bakınız: Bakara/228; Al'i İmran/18; En'am/18

[21] -Secde/7

[22] -Mülk/3

[23] -Mü'minun/115

[24] -Sad/27

[25] -Nahl/118. Yine bakınız; Hud/101; Zuhruf/78

[26] -Al'i İmran/182. Yine bakınız; Enfa/51; Hac/10; Fussilet/46; Gaf/29

[27] -Al'i İmran/108

[28] -Sâffât/35

[29] -Bakara/163

[30] -Enbiya/87

[31] -Nahl/2

[32] -Al'i İmran/62

[33] -Sâffât/1, 2, 3, 4

[34] -İhlas/1

[35] -Al'i İmran/18

[36] -Enbiya/25

[37] -Bu hakikate felsefe dilinde "İlk sebep" denir

[39] -Bir şeyin sonucunun sonucu o şeyin sonucudur. Aynı şekilde bir şeyin sebebinin sebebi o şeyin sebebidir.

Diğer taraftan, Zatta tevhid eğer, Allah'ın zatından teaddudu (çokluğu) defetmek anlamına gelirse, Selbi sıfatlardan birisi sayılacaktır. Ama eğer Allah'ın zatının sınırsız ve sonsuz olduğu anlamına gelirse, o zamanda Yüce Allah'ın subuti sıfatlarından sayılacaktır.

[40] -Şehid Mutahhari'ye göre; "Sıfatta tevhid" Allah'ın zatından her türlü terkibi reddetmeyi de kapsar" (Mecmue-i A'sar, c.2, s.101)

Üstat Misbah ise; zatta tevhidin, mütekellimlerin ıstılahında, zata izafî bir sıfatı nefyetmek anlamına geldiğine inanmaktadır. (Mearif-i Kuran, s.79: Filozofların ve mütekellimlerin ıstılahında zatta tevhid şu manaya gelir: "Bizim Allah'a isnat ettiğimiz sıfatlar Allah'ın zatından ayrı değildir"

Üstat Sübhani, zatta tevhid için iki mana zikreder: A-Allah'ın eşi yoktur. B-Allah'ın cüzleri yoktur. Daha sonra şöyle der: "Mütekellimler bu iki manayı birbirinden ayırt etmek için birinci manaya "Vahidi zatta tevhid" ikincisine ise "Ehedi zatta tevhid" demişlerdir. (el-İlahiyyat kitabı, c.1, s.300)

[41] -Bazı müfessirlere göre "Vahid" unvanı zatta tevhid (yani Allah'ın eşi olmasını nefyetmek) anlamına gelirken, "Ehed" unvanıysa Sıfatta tevhide açıklayıp her türlü terkibi Allah'ın zatından nefyetmek anlamındadır. Bu yüzden bazı tercümanlar "Vahidi" yegane ve "Ehedi" yekta olarak tercüme etmişlerdir.

[42] -Buna bazen "İbadette tevhid" de denilir. (Bak. Şehid Mutahhari, Mecue-i A'sar, c.2, s.104, 105)

[43] -Yusuf/40

[44] -Bakma ağaçta mısın yoksa kuyuda

Beni gör ki yolun anahtarı benim

[45] -Talak/2, 3